

Микола Губарєв — теріолог, колектор і автор нових таксонів кажанів

Ігор Загороднюк, Євгенія Улюра

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I., E. ULYURA. Mykola Gubarev, a mammalogist, collector, and author of new bat taxa. — An essay about a researcher of the 1930s, who worked in the Zoological Museum of Kyiv University. The objects of his attention were synanthropic rodents (1925–1930) and bats (1931–1939), and the key areas of research were Kyiv region (rodents, bats) and Nagorno-Karabakh (bats). The researcher described two new taxa — *Tadarida teniotis cinerea* and *Rhinolophus bocharicus rubiginosus* (1941), of which the first was generally the first record of the species and genus in the Caucasus. The second taxon is now synonymized with *R. ferrumequinum*. The specimens collected by M. Gubarev are stored in the NMNH.

Біографічні деталі

Губарєв М. Г. [Микола Григорович] — постать мало відома, проте входить до плеяди визначних київських теріологів 1930-х років (Загороднюк 2015). Виходячи зі збігів років і місць активності, можна припустити, що дослідник був сином київського професора й активіста УНТ Г. М. Губарєва¹ і був народжений у Києві близько 1910–1915 р.

Не пізніше 1937 р. (див. далі) був студентом біофаку Київського університету (тобто вступив до КДУ до 1937 р.). В університеті був у зоологічному гуртку під орудою В. Артоболевського. Ймовірно, ще до вступу в КДУ займався вивченням живлення сипухи і фауни ссавців Богуславського району Київщини (див. далі). Живлення сипухи, напевно, міг вивчати або у Кончі-Заспі (група М. Шарлеманя), або Київській с.-г. станції (група І. Підоплічки). Уже 1939 р. був співробітником Зоологічного музею КДУ (див. далі).

---

¹ Жодних архівних даних автором не знайдено. Ім'я реконструйовано на підставі припущення, що «М. Г. Губарєв» міг бути сином проф. Григорія Миколайовича Губарєва (вар. «Губарьов»), фізико-хіміка, неодноразово згаданого в Історії УНТ (член Природничої секції Українського наукового товариства 1920 р.)» (Онищенко & Шербань 2008) та в нарисах з історії Університету Св. Володимира (як асистент каф. хімії) та Київської політехніки (як зав. каф. на механічному факультеті), включно з відомостями про те, що під час війни виїхав на захід (КПІ 1995). На користь цієї гіпотези говорить і відома традиція називати дітей іменами дідів, звідки у Г. М. Губарєва був син М. Г. Губарєв (в обох випадках відомий рос. варіант «Н» замість «М»).

Ключові доробки в галузі теріології

Початки пов'язані з Зоологічним музеєм Київського університету. В огляді орнітологів України в нарисі про К. Школьного вказано (Атемасова & Кривицький 1999): «За дорученням Ради музею ... був відряджений у 1937–1938 рр. разом зі студентами Л. Л. Гіренком, І. Горбатюком та М. Г. Губаревим в експедицію по річках Сож і Дніпро в межах Чернігівщини. ... М. Г. Губарев вивчав харчування сипухи і теріофауну Богуславського району»¹.

У 1938 р. був в експедиції на Кавказі², де відвідав низку районів і описав нові для Кавказу таксони кажанів, у т. ч. новий для Кавказу вид *Tadarida teniotis*, виявленим ним в Шуші (Нагірний Карабах). Цю знахідку описано як новий підвид — *Tadarida teniotis cinerea* Gubarev 1941 (Губарев 1941a: 288); тип цього таксону невідомий; припускається, що він у ЗММУ (Павлинов & Россилімо 1988). Другий таксон — *Rhinolophus bocharicus rubiginosus* Gubarev 1941 (Губарев 1941a: 287), який тепер синонімізують не з *R. bocharicus*, а з *R. ferrumequinum* (Павлинов & Россилімо 1988). Колекція ЗМКУ знищена пожежею 1943 р., тому й типи, очевидно, не збереглися.

У колекції ННПМ-з є один зразок кажанів із Закавказзя (Азербайджан): *Myotis nattereri* № 256 (шкурка на експозиції, череп), 23.06.38, leg. Н. Г. Губарев, смт Гадрут, Нагірний Карабах. З подібною датою (13.08.38) і з Карабаху, проте з м. Шуша, у спиртовій колекції ННПМ-з є *Myotis blythii* № 154, leg. І Шемш. У ННПМ-р є зразок *Myotis blythii* без вказівки автора і номера, проте з етикеткою «Шуша, Нагірний Карабах, 15.06.1939» (Годлевська 2013)³.

Автор міг дослідити лише один зразок з оригінальною етикеткою:

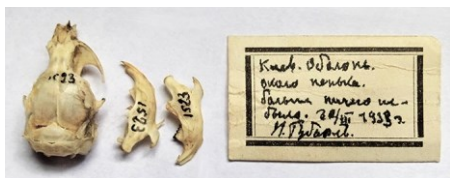

Рис. 1. Зразок *Microtus arvalis* № 1523, зібраний М. Губаревим в околі Києва, на Оболоні, 20.03.1933, ННПМ-р (новий номер R5-2828). Це єдиний зразок з однозначно авторською етикеткою М. Губарева. Фото автора.

¹ З Богуслава в ННПМ-з є серія гризунів, зібрана Ізотовим: *Microtus arvalis*, 7 екз. 6.05.34; це може свідчити про співпрацю дослідників. У цій колекції є десятки черепів гризунів (включно з типами *Sylvaemus ponticus*), зібраних «Губаревим» у Ростовській обл., Краснодарі й Ставрополі у 1925–1930 рр. та в Молдові й Україні у 1931–1934 рр.; ймовірно, перша група даних стосується іншого, «Л. Д.» Губарева, з Ростовського протичумного інституту (<https://bit.ly/3Q4Rm11>), автора статті про поширення пацюків на Кавказі (Губарев 1941b) [загинув на війні].

² «Основним завданням експедиції було вивчення ссавців і плазунів Нагірно-Карабахської області. До складу експедиції входили завідувач мамаліологічного відділу Музею О. П. Корнєв і студенти М. Г. Губарев, І. О. Цемш і Т. П. Брехова. Експедиція тривала... з 22 травня по 25 липня. Маршрут: Київ, Баку, Горадіз, Гадрут, Мартуні, Агдам, Степанакерт та Шуша. ... Документами ... є великі колекційні матеріали: Mammalia — 734 прим. Особливо слід відзначити чудові серії Chiroptera: *Myotis nattereri*, *M. oxugnathus*, *Rhinolophus euryale*, *R. ferrum-equinum*. Винятково цікавими знахідками є такі рідкісні види, як *Tadarida teniotis* та *R. bocharicus*.» (с. 351).

³ Там само є зразок іншого кажана (*Myotis dasycneme*) з м. Бровари (Київська обл.), зібраний 05.05.1938? № 2710; leg. «Губарь» (?) (Годлевська 2013) [«1938» і «Губарев» гесте, див. рис. 2].

16	2616	1	<i>Citellus pygmaeus</i> Pall.	Анкара, Чехословаччина, 4. жовт. 1932	Губарев	—	—	—	—
17	(29)	2	—	7/11/1932, Крим, С.СР. Ан-мисський район село Минаєво	Губарев	♂	—	—	—
163		1	<i>Ullus musculus</i>	Київ 28.7-1931	Губарев	Дубляне	♀/чорна		
164		2	✓ — — —	— — — —	—	—	♀/чорна		
165		3	✓ — — —	— — 5.8-55	Кримов	—	♀/чорна		
166		4	✓ — — —	— — — —	—	—	♀/чорна		
167	54	5	✓ — — —	Київ 8.25	Артоболевський	—	♂/чорна		
168		5	✓ — — —	— — 18.11-19	Олександрів	—	♂/чорна ?		
169		6	✓ — — —	— — 28.11-31	Губарев	—	♂/чорна		
35	49		<i>Ullirotus arvalis</i>	Київ 5.8-30	Кримов	—			
36	50	?	<i>saxicola</i> ?	Сорокостро	Крим	—			
37	51	✓	<i>arvensis</i>	Київ 18.17-53	Губарев	—			
1972 (1)		1	<i>Mytilus nasutus</i> Schreb	Київ миса Водича 6/2 31.	24. жовт.	♂/чорна	2000 (2)	361	
1978 (1)		2	— — — —	— — — —	—	♂/чорна	2001 (2)	84	
1979 (1)		3	— — — —	— — — —	—	♂/чорна	2012 (1)		
1980 (2)		4	— — — —	— — — —	—	♂/чорна	2005 (1)		
1981 (3)		5	— — — —	— — — —	—	♂/чорна	2004 (1)		
1908	254		<i>Myndalopus ferrug-epinum</i>	Миса С.СРР 19.07.1938	Губарев	—			
1909	257		— — — —	— — — —	—	—			
2710	2162		<i>Myotis daubentonii</i>	♀ Сорокостро, Київ 5.11.1938	—	—			
2711	✓		<i>Myotis nattereri</i>	♀ Тагань С.СРР 23.01.1938	—	—			
2712	✓		— — — —	— — — —	—	—			
2713	✓		<i>Myotisotis</i>	♂ Замолдана С.СРР Сергієве 8.11.39	Крим	—			

Рис. 2. Приклади записів про колекційні зразки, зібрані М. Губаревим, у старих журналах ННПМ. Усі записи, крім останнього блоку (2708–2712), очевидно, зроблені М. Губаревим (для порівняння див. етикетку на рис. 1), останній блок — дочерком Б. Попова. Не всі зразки збереглися дотепер, проте вони є, а самі записи про зразки також несуть важливу інформацію. Зокрема, завдяки цим записам ми дізнаємося про дослідження М. Губаревим синантропних гризунів протягом 1931–1933 рр. у Києві, про лови ховрахів у Криму влітку 1932 р. (с. Танабай, 7.07.1932), про дослідження кажанів у травні 1933 р. у Пуші-Водиці. Привертають увагу і зразки підковиків з Шуши (Карабах), зібрані ним 19.07.1938, та нічниці війчастої з Гадрут (Карабах), зібрані 23.06.1938 (один із цих екз. зберігся в колекції ННПМ-z — див. вище). Фото Є. Улори.

Уже 1939 р. М. Губарев у команді з Б. Поповим займався кільцюванням кажанів. В огляді підсумків кільцювання кажанів (Абеленцев *et al.* 1968) вказано, що цей напрямок започатковано 1939 р. Б. Поповим, який «долучив до цієї роботи співробітника ЗМ КДУ М. Г. Губарева та юннатів ....» (с. 59). Деталей цих досліджень Губарева невідомо, і це остання згадка про дослідника. Проте у статті 1941 р. поміток про зміни в його статусі чи житті немає.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Нам нічого не відомо про дослідника, окрім того, що він брав участь у багатьох експедиціях, як у студентські роки, так і під час роботи в Зоологічному музеї КДУ. Його наставником напевно був В. Артоболевський. І його

напевно захоплювали подорожі й експедиції — із зоологічною метою він був на Черкащині, Київщині, в Карабаху, і основними об'єктами його уваги були кажани та дрібні ссавці, притому саме кажани стали предметом спеціального аналізу та опису двох нових таксонів.

Дослідник явно не був схильний до писання текстів, тому за кілька років яскравої активності опублікував лише одну статтю, вміщену в тому за 1939 р. Трудів Зоологічного музею Київського університету (фактично їх видано 1941 р.). У тому самому томі знаходимо і звіт про експедицію 1938 р., в якій М. Губарєв брав участь (Анонім 1941: 351).

Література

- Абеленцев, В. И., И. И. Колюшев, Ю. И. Крочко, К. А. Татаринов. 1968. Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщ. 1. *Вестник зоологии*, № 6: 59–64.
- Анонім. 1941. Хроника (1934–1939). *Київський Державний Університет. Труды Зоологічного музею*, 1 (1939): 349–395.
- Атемасова, Т. А., И. А. Кривицкий. (сост.). 1999. *Орнитологи Украины. Библиографический справочник. Выпуск 1*. Харьков, 1–286.
- Годлевська, Л. В. 2013. Реценті рукокрилі в колекції палеонтологічного музею ННПМ НАН України. *Збірник праць зоологічного музею*, 44: 145–157.
- Губарьов, М. 1941a. Матеріали до хіроптерофауни Нагірного Карабаху. *Труды Зоологічного музею. Київський державний університет*, 1 (1939): 287–291.
- Губарев, Л. Д. 1941b. Распространение серой крысы (*Rattus norvegicus* Berk.) в восточных районах Ростовской области. *Труды Ростовского гос. н.-и. противочумного ин-та*, 2: 133–144.
- Загороднюк, І. 2015. Колектори теріологічних колекцій Національного науково-природничого музею НАН України 1930-х років. В кн.: *Внесок натуралістів-аматорів у вивчення біологічного різноманіття*. Матер. Міжнародної конференції. Берегове, 299–305.
- Онопрієнко, В. Л., Т. О. Щербань. 2008. *Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві*. ДП Інформаційно-аналітичне агентство, Київ, 1–355.
- Павлинов, И. Я., О. Л. Россолимо. 1987. *Систематика млекопитающих СССР*. Изд-во Московского университета, Москва, 1–285.
- КПІ 1995. *Київський Політехнічний інститут. Нарис історії*. Наукова думка, Київ, 1–320. <https://kpi.ua/history-essay-1995>

ЗАГОРДНЮК, І., Є. УЛЮРА. Микола Губарєв — теріолог, колектор і автор нових таксонів кажанив. — Нарис про дослідника 1930-х років, який працював у Зоологічному музеї Київського університету. Об'єктами його уваги були синантропні гризуни (1925–1930 роки) та кажани (1931–1939 рр.), а ключовими територіями досліджень — Київщина (гризуни, кажани) і Нагірний Карабах (кажани). Дослідник є автором описів двох нових таксонів — *Tadarida teniotis cinerea* та *Rhinolophus bocharicus rubiginosus* (1941), при тому перший з них був першою знахідкою того виду й роду для Кавказу. Другий таксон тепер синонімізують з *R. ferrumequinum*. Зібрані М. Губарєвим зразки зберігаються в ННПМ.